

SERİ		CİLT		SAYI		
SERIES	B	VOLUME	27	NUMBER	2	1977
SERIE		BAND		HEFT		
SÉRIE		TOME		FASCICULE		

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ
DERGİSİ

REVIEW OF THE FACULTY OF FORESTRY,
UNIVERSITY OF ISTANBUL

ZEITSCHRIFT DER FORSTLICHEN FAKULTÄT
DER UNIVERSITÄT ISTANBUL

REVUE DE LA FACULTÉ FORESTIÈRE
DE L'UNIVERSITÉ D'ISTANBUL

TÜRKİYE MEŞE ORMANLARINA TOPLU BİR BAKIŞ

VE

BUNLARIN GELECEĞİ HAKKINDA DÜŞÜNCELER

H. KAYACIK

Türkiye'nin ormancılık tarihinde dış ülkelerden uzun veya kısa süre için çağırılmış bir çok yabancı uzman isimlerine raslarız (x). Bunlardan birisi de İsveçli Prof. Manfred Naslond'dır.

O zamanlar İsveç Araştırma Enstitüsü Müdürü olan Prof. M. Naslond ormanlarımızın ve ormancılığımızın durumunu bildirmek, yurdumuzda Orman Araştırma Enstitüsünü kurmak hususunda incelemelerde bulunmak için Ziraat Vekâleti tarafından vaki davet üzerine 1948 Nisanı sonunda Türkiye'ye gelmiştir (1).

9.4.1948 ile 9.5.1948 tarihleri arasında Türkiye'de kalan M. Naslond Güney ve Kuzey Doğu Anadolu ormanlarını görmek fırsatını bulmuş, yapmış olduğu bir aylık inceleme sonuçlarını «Ön Rapor» halinde Tarım Bakanlığına sunmuştur (2).

Prof. M. Naslond Türkiye'de kaldığı bir aylık sürenin son günlerini İstanbul'da geçirmiştir. Bu gezilerde kendisine Fakülte adına ben, Genel Müdürlükten de merhum Dr. Rıdvan Pınar katılmıştır.

Bir sabah Boğaz gezisinde Rumeli Hisarının üstündeki bir tepede dinlenmek üzere oturduğumuz zaman aramızda Türkiye ormanları üzerine şöyle bir konuşma olmuş, Naslond bize : Memleketinizde kaldığım bu kısa

(x) Orman Genel Müdürlüğü bundan 100 yıl önce, 1869'da kurulmuştur.

(1) H. Kutluk : Türkiye'de yabancı ormancılar. Türkiye Ormancılığı yüzüncü Teditris yılına girerken 1857 - 1957 Türkiye Ormancılar Cemiyeti yayınları, S. 7, 9.4.1958.

(2) Prof. M. Naslond'ın ormanlarımız ve ormancılığımız hakkındaki müğahedeleri ile Orman Araştırma Enstitüsü kuruluşu için verdiği ön rapor, T. C. Tarım Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü yayınlarından, Özel Sayı 85, Akın Matbaası, Ankara 1948.

süre içerisinde bütün orman mıntıklarınızı dolaşamadım. Ancak görebildiklerim ve bana verilen bilgiye dayanarak diyebilirim ki, düzenli bir ormancılık yaptığımız takdirde, iğne yapraklı ormanlar memleket ihtiyacını karşılayabilir, ihraç şansınız pek yoktur.

Fakat buna karşılık Türkiye, gerek saha, gerekse ağaç türü bakımından, zengin bir yapraklı ağaç ülkesidir. Yanı başınızda bu bakımdan çok fakir olan Avrupa ve Ortadoğu gibi her tür ürününüzü alabilecek zengin bir pazara sahipsiniz. Bu nedendir ki Türkiye Ormancılığının ağırlık merkezlerinden birisi bu nokta üzerinde toplanırsa yerinde olur sanırım!

Evet bu konuşmanın üzerinden çeyrek yüz yıl gibi bir zaman geçmiş, her sahada bir çok değişmeler olmuştur. Fakat M. Naslond'ın bu realist görüşü, bir gerçeğin ifadesi halinde karşımızda durmaktadır.

Değişik kullanma yerleri için, başta satışında bir zamanlar bin bir zorluk çekilen Kayın, Meşe olmak üzere Karaağaç, Kızılağaç, Dişbudak, İhlamur, Akçağaç, Gürgen, Kayacık yerli ve yabancı alıcılar tarafından yüksek fiyatlarda aranmaktadır.

Biz bu yazıda Türkiye'de Koru halinde çok az kalmış olan Meşe ormanlarından söz etmek istiyoruz.

Türkiye gerek tür zenginliği, gerekse kapladığı alan bakımından dünya üzerindeki sayılı meşe bulunuş yerlerinden birisidir. Halen Türkiy'de meşe (*Quercus L.*) cinsinin 30 dan fazla taksonu (tür, alttür, varyete) yaşamaktadır (1). Geçmişe nazaran yayılış alanları çok daralmış ve durumları bozulmuş olmasına rağmen, bugünkü toplam yayılış sahası 6,5 milyon hektara ulaşmaktadır (Cetvel 1).

Meşe dendiği zaman memleketimizde hatıra genel olarak yakacak odun ve kömür ile bazı bölgelerde Güneydoğu Anadolu'da ince dal ve yaprakları kurutulmuş hayvan yemi gelir. Çünkü bu ağacın odunu yüz yıllar boyunca çoğunlukla bu maksat için kullanılmıştır, hâlâ da kullanılmaktadır. Nitekim Türkiye'de üretilen orman ürünlerinin % 60-70'i yakacak, geri kalan % 30-40 ise endüstri odunu olarak kullanılmaktadır. Yüksek bir yekûna ulaşan yakacak odunun esasını ise meşe teşkil etmektedir. Hatta son zamanlarda Palamutları yeteri kadar para getirmiyor diye, yerine bir daha konması mümkün olmayan ulu palamut ağaçları (*Q. aeglops L.*) kesilerek yakacak odun olarak satılmaktadır.

(1) H. Kayacık : Orman ve Park ağaçlarının özel sistematigi II. Cilt *Angiosmermae* (kapalı tohumlar) İ. Ü. Orman Fakültesi Yayınları, İ. Ü. Yayın No: 2400, O. F. Yayın No: 247, Çelikkilit Matbaası, İstanbul 1977.

TÜRKİYE MEŞE ORMANLARI VARLIĞI

(Cetvel 1)

Ormanın cinsi	Miktarı	
Muhafaza ormanı	Saf	7297 ha
	Karışık	897 ha
	Toplam	8194 ha
Normal Koru	Saf	11170 ha
	Karışık	36264 ha
	Toplam	47434 ha
Bozuk Koru	Saf	454663 ha
	Karışık	243173 ha
	Toplam	697836 ha
Normal Baltalık	Saf	723347 ha
	Karışık	337480 ha
	Toplam	1060833 ha
Bozuk Baltalık	Saf	3990433 ha
	Karışık	592495 ha
	Toplam	4582928 ha
Normal Korulu Baltalık	Saf	336 ha
	Karışık	846 ha
	Toplam	1182 ha
Bozuk Korulu Baltalık	Saf	8806 ha
	Karışık	157128 ha
	Toplam	165934 ha
GENEL MEŞE ORMANLARI	Saf	5196052 ha
	Karışık	1368289 ha
	Toplam	Umuma oranı saf % 30,39 6564341 ha Karışık % 8,00 Toplam % 38,39

Bu nedenlerledirki Türkiye'de Meşe ormanlarının genel alanı 6,564,341 hektara ulaştığı halde, bunun ancak 753,464 hektarı koru, geriye kalan 5,810,877 hektarı baltalık, bozuk baltalık, hatta bazıları bilindiği gibi çalılıktır (2).

Halbuki bugün meşe baltalıkları, Orta Avrupa başta olmak üzere, bir çok ülkede tarihe karışmış, bu gibi ormanlar zamanla koruya çevrilmiştir.

Bundan kırk yıl önce, 1937 de Almanya'nın şehir ve kasabalarında, reklâm kulelerinde dikkatimi çeken ve halâ unutamadığım bir afiş görmüştüm. Bu afişte Bacasından duman tüten bir bina vardı. Bunun altına da «Alman Endüstrisinin milli ham maddesi olan odunu böyle ocak ve sobalarda yakmak vatana ihanettir» yazılı idi.

Bugün yurdumuzda devlete ve özel sektöre ait orman ürününü işleyen bir çok tesisler olduğu gibi, gün geçtikçe bunlara yenileri de katılmaktadır. İşte bu kuruluşlar yakın bir gelecekte bizleri de benzeri afişleri duvarlarımızı asmaya zorlayacaktır.

Bir kaç yıl önce Marmara çevresinde yaptığımız bir inceleme gezisinde istif edilmiş meşe tomruklarından en güzel gövdelerin piknik yerlerinde masa v.s. yapımına ayrıldığını görmüştük. Bir taraftan ormanlarımızın azlığından yakınıyor, diğer yünden de odun gibi değerli bir ham maddeyi cömertçe harcıyoruz.

Meşe Avrupa'da tarihi devrelerden beri özellikle mobilya yapımındaki değerini hiç bir zaman yitirmemiştir. Bu gün de yine başta gelen bir ağaçtır. Almanya'da belirli yerlerde kalmış olan yaşlı meşe korularından birisi de Spessart'dır. Burada 300 yıllık bir idare süresi ile yönetilen bu ormandaki meşe (Q. sessiliflora salisb.) tomruklarının metre küpü 6 bin mark, yani bizim para 50-60 bin liraya satılmaktadır. Bu gün dünyada değil bu fiyata, üçte birine satılan hiç bir ağaç odunu yoktur. Türkiye'de mobilyacılık çok hızlı bir gelişim içerisinde. Yakın bir gelecekte kayının yanında meşeyede gereken değer verilecektir.

Her ülke kendi ham madde ve ürünlerini dış - pazarlama olduğu gibi değil, işlenmiş, hiç olmazsa yarı işlenmiş bir halde satmak çabasıdadır. Gümrük ve Tekel Bakanlığının bir açıklamasına göre (Milliyet Gazetesi 4.4.1972) Türkiye üzüm yetiştirmede dünyada üçüncü gelmekte. Gün-

(2) Soykan, B. (1969). 1963 yılında geçerli olan Orman Amenajmanı plânlarına göre orman varlığımız. Orman Araştırma Enstitüsü yayınları, Teknik Bülten, Seri No. 32, Ankara, Cetvel 14.

müzde üzümün en iyi değerlendirilmesi alkollü içkiler yapımı ile gerçekleşmektedir. Halbuki üzümün yapılan kaliteli Şarap, Konyak, hatta Rakılar bu özelliklerini ancak meşe fiçileri içerisinde oluşturuldukları zaman kazanabilmektedir. Yurd içi tüketimi her yıl artan ve dış ülkelerden, özellikle İskandinavya, Rusya tarafından çok aranan «Türk Konyacı» sumaları özel surette hazırlanmış olan 250 litrelik meşe fiçiler içerisinde 3 sene gibi uzun bir süre nlenlendirilmesinden sonra elde edilebilmektedir.

Bugün yıllık konyak kapasitesi 1 milyon litrenin üzerine çıkmış olan Tekel Fabrikası, bu miktar konyacı satışa arz edebilmesi için devamlı olarak oluşum halinde bulunan 3-3,5 milyon litrelik bir stok'u elde bulundurmaya mecburiyetindedir. Nüfus artışı ve alkollü içki tüketiminde bununla orantılı olarak artışı, bu miktarın ileriki yıllarda daha fazla olması gerekeceği sonucunu doğuracaktır.

1931 yılından beri Tekel tarafından hazırlanan «Türk Konyak» ları için gereken meşe fiçileri bugüne dek döviz karşılığı Fransa'dan getirilmektedir. Fransa'dan «Limousin Meşesi» diye adlandırılan, aslında Ak Meşe grubundan *Q. petraea* (Matt.) Liebl.'nin odunundan yapılmıştır. Bu fiçilerin aynı gruba dahil olan ve yurdumuzda doğal olarak yetişen *Q. pedunculiflora* K. Koch., *Q. dschorachensis* K. Koch., *Q. conferta* Kitt. ve *Q. vulcanica* Boiss türlerinin odunlarından yapılan fiçilerde «Türk Konyacı»nın oluşup oluşmayacağı konusu Orman Botaniği Kürsümüz tarafından ele alınmıştır. Tekel Genel Müdürlüğü İstanbul Likör Fabrikası ile ortaklaşa yürütülen ve 3 yıl devam eden bu araştırmanın sonucu müsbet olmuştur (1).

Bu suretle Fransa'nan getirilen fiçilerde oluşturulan kalitede konyak elde edilmiştir. Hatta bu arada Türkiye'ye has olan, endemik bir meşe türü, Eğridir dolaylarında «Kasnak Meşesi» diye adlandırılan *Q. vulcanica* Boiss et Heldr.'den yapılan deneme fiçilerinde aroma, tad ve renk bakımından yepyeni bir konyak tipi ortaya çıkmıştır. Aynı ağaçlardan yapılacak fiçiler şarap ve rakı yapımına da elverişlidir.

Görülüyor ki Türkiye'nin hızlı bir tempo ile gelişmekte olan Alkollü içkiler endüstrisinin fiçi ihtiyacının bugünkü ekonomik koşullarda Türkiye meşe ormanlarından karşılanmak zorunluğuna vardır.

- (1) Kayacık, H., Yaltırık, F., Aytuğ, B., Eken, R., Ergüven, R., Batur, N. : Türk tipi Konyak imalinde sumaların dinlendirilmesine elverişli olan meşelerden Türkiye'de doğal yetişen türlerin araştırılması. Türkiye Bilimsel Teknik Araştırma Kurumu, Tarım ve Ormanlık grubu.

Yine Orman Fakültesi, Orman Mahsüllerini Değerlendirme Kürsüsü tarafından yapılan diğer bir araştırma (1) Türkiye meşe türlerinden bir çoğunun kaplamalığa elverişli olduğunu da ortaya koymuştur. Bugüne kadar değerlendirilmesi çok güç olan, hattâ yakacak odun olarak dahi halk arasında «Sidikli Meşe» diye adlandırılan ve arzulanmayan Saçlı Meşe (*Q. cerris* L.) nin odunundan da soyma, kaplama yapılabileceği, bu kaplamaların çok güzel bir görünüme sahip olduğu da ortaya konmuştur.

Parke bugün Türkiye'de inşaatda kullanılan malzemeler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Her ne kadar bizde parke yapımında daha çok kayın odunu kullanılmakta isede, son yıllarda parke yapımının esas ağacı olan meşeyede yer verilmekte, meşe parkelerinin dış ülkelere ihraç olanağı da bulunmaktadır.

Aslında Türkiye meşe ormanlarındaki ağaçların çoğunluğu fizyolojik yaşını tamamlamış, artımdan kalmış, kesilmesi icap eden yaşlı bireyler değildir (Resim 1). Bunlar daha uzun yıllar ormanda kalabilecek, kaldıkçada değer kazanacak durumdadırlar. Bunları keserek şu veya bu şekilde değerlendirme yoluna gitmekten ziyade özenli bir bakıma tabi tutmak, seyrek olanların altlarına Kayın, Gürgen ve benzeri dolgu ağaçları getirmek suretiyle «Su Sürgünü» teşekkülünü önlemek yerinde olacaktır. O halde sürekli ve ciddi bir «servet bakımı = Vorratspflege» uygulamak, ancak yukarıda değindiğimiz ve benzeri meşe odununu gerektiren özel ihtiyaçlara kullanmak daha doğru olacaktır (2). Yani piresip bugüne kadar olduğu gibi meşeye satış olanağı aramak değil, aksine meşeye duyulan ihtiyacı karşılamaya çalışmak olmalıdır kanısındayız. Nitekim Tekel Genel Müdürlüğü yetkilileri yalnız kanyak için 250 litrelik fıçı ihtiyacının 50 bin olduğunu, viski, şarap ve rakı için gerekli olanların bu rakamın dışında bulunduğunu ileri sürmektedirler. Bunun yanında mobilyacılık, gemi, vagon yapımı, parke gibi masif ve kaplama ağaç kullanan kuruluşlar çok hızlı bir gelişim göstermekte, bunların ağaca olan ihtiyaçları da aynı şekilde hızlı bir tempo ile artmaktadır.

Meşe ormanlarında servet bakımının çıkartılmasını zorunlu kıldıklarının dışında, henüz erken bulduğumuz kesimlerin icrasında bunların ideal meşe ormanları kuruluşunda olmayışları ve biraz da Amenajman plânla-

- (1) Prof. Dr. Berkel, A., Doç. Dr. Bozkurt, Y., Göker, Y. : Çeşitli meşe türlerinin kaplama levhaları imâlî bakımından elverişliliği üzerine araştırmalar. Kutulmuş Matbaası.
- (2) Konrad, R. : Die Vorratswirtschaft (s. 112) 1936 verlag von J. Neumann = Neudamm und Berlin.

rını uygulama, yani meşcereleri bir an önce tensile sokabilme kaygısı da rol oynuyor zannındayız ! Halbuki ormancılıkta amaç tensil değil, sürekli olarak maksimal değer ve miktarda ürün almaktır. Kaldiki K. Ruber'in de işaret ettiği gibi (1), hiç bir orman ağacı yoktur ki meşede olduğu kadar işletmeciyi meşçeredeki ağaç servetinin kalite sorununu her şeyin üstünde tutmaya zorlasın.

Görüşümüzü özet olarak ifade etmek istersek : Mevcut meşe kuru ormanlarını herhangi bir kızılçam, karaçam ve benzeri sıra ormanı değil, her yaniyle özel işlemleri gerektiren ve ileride bu emeğin karşılığını fazlasıyla verebilecek, buna karşılık yok olduğu takdirde de yerine koymanın bir daha mümkün olamayacağı değerler olarak kabul etmek daha doğru olacaktır kanısındayız. Ayrıca mevcut bozuk kuru, baltalık, hatta bozuk baltalık durumuna düşmüş meşe alanlarını ciddi bir incelemeye tabi tutmak, bunlardan koruya çevrildiklerinde illeride gerek tür, gerekse yetiştirme yeri bakımından verimli ve kaliteli meşe kuru ormanı olabilecekleri vakit kayıp etmeden tesbit ederek bakıma almak en yerinde bir hareket olacak ve yine bu sayede Orta Avrupa'nın «Asilağaç = Edel Laubholz» diye adlandırdığı meşe memleketimizde de hayvana yem, ocağa yakıt olmaktan kurtarılmış olacaktır.

(1) Rubner, K. : Aynı eser.

Resim 1 — Belgrad Ormanı'nda Orta Yaşlı bir Meşe Meşceresi

Resim 2 — Eğridir Kasnak Ormanı'nda Yaşlı bir Meşe Meşceresi

Foto : Yever

Resim 3 — Belgrad Ormanı'nda Düzgün Gövdelli Kaplamalık Deney Ağacı

Resim 4 — Atölye önüne düzensiz bir şekilde yığılmış Meşe Tomrukları